

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КЕЙСІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено проблемі використання кейсів на заняттях при викладанні педагогічних дисциплін у професійній підготовці майбутніх учителів у вищих навчальних закладах України. Розглянуто і проаналізовано труднощі, які класифіковано на певні групи щодо застосування кейс-методу, який створює позитивну мотивацію для успішного засвоєння матеріалу та активності особистості. Особливу увагу приділено напрямкам і детермінантам подолання труднощів у роботі з кейсами.

Постановка проблеми. У зв'язку з існуючими соціально-економічними умовами в країні утворюється гостра потреба у фахівцях, здатних поєднати теоретичну підготовку і практичні вміння, необхідні для творчої діяльності в професійній сфері.

Проблема впровадження кейс-методу широко досліджена в навчально-методичній літературі, однак на сучасному етапі розбудови системи вищої освіти вона потребує всебічного комплексного вивчення та створення якісно нової моделі викладання, яка б відповідала новим вимогам щодо підготовки професійних кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку провідних вітчизняних і зарубіжних учених (Г. Каніщева, Ю. Сурміна, В. Чуби, П. Шеремета, М. Коула, Ж. Піаже, І. Простана, Б. Річардсона, Г. Саймса, Л. Шульмана та інших) кейс-метод сприяє розвитку критичної рефлексії, кращому розумінню теорії, вчить розв'язувати проблеми і практично їх аналізувати. Однак, використання кейсів в Україні зіштовхується зі значними труднощами у професійній підготовці майбутніх учителів у вищих навчальних закладах.

Метою статті є аналіз проблем та певні напрямки і детермінанти подолання труднощів щодо використання кейсів у професійній підготовці майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Широке функціональне коло кейс-методу створює можливості для його використання не тільки в гуманітарній та мовній освіті, але й у педагогічній освіті. Цінність положень кейс-методу для методики викладання, зокрема у педагогіці, полягає у його здатності вирішувати цілу низку завдань і ситуацій в комплексі.

Застосування кейсів на заняттях при викладанні педагогічних дисциплін передбачає низку труднощів, які можна класифікувати на такі групи: *політичні, психологічні, педагогічні, культурологічні й методичні труднощі* та детермінанти їх усунення.

Перша група – це *політичні труднощі*. Функціональне поле кейсів має поки що потенційний характер, тобто воно повноцінно розгорнеться у найближчому майбутньому в міру посилення експансії ситуаційного методу в процесі навчання, вже перші українські кейси принципово відрізняються від західної традиції насиченістю дослідницької діяльності.

На думку А. Д. Сидоренко це пояснюється багатьма причинами, серед яких істотну роль відіграє розвиненість наукової методології й принципове володіння нею вчителями. Позначається на даному процесі також і те, що українське суспільство є суспільством якісних змін, що можуть здійснюватися принаймні за трьома векторами: 1) відповідно до вектора оновлення виникають нові форми, що проходять різні фази життя від дитинства до зрілості; 2) в аспекті вектора деградації чи деінституціоналізації, коли відбувається руйнування деяких інститутів суспільства, що призводить до появи "ланцюжків" відповідних ситуацій деградації; 3) у зрізі вектора реставрації, який зумовлений тим, що Україна вступила у своєрідний етап свого історичного розвитку, через який проходили всі країни після революцій, коли відбувалося відновлення елементів і структур колишньої системи [1]. При цьому вектори діють у тісній взаємодії. Саме відновлення містить у собі елементи деградації і проходить у формі реставрації, а деградація характеризується елементами новизни у площині аспектів життя, що реставрується з огляду на минуле тощо. Таким чином, ситуації, що виникають у житті суспільства, несуть на собі значний відбиток принципової тривекторної невизначеності, що і додає українським кейсам дослідницького характеру.

Учитель як провідник політики держави не може бути осторонь від політичних подій, які відбуваються в Україні, тому запропоновані кейси для майбутніх учителів повинні також включати зміни, що відбуваються в освіті в Україні: впровадження ЗНТ та 11-річний термін навчання, введення профільного навчання, зменшення кількості предметів у програмах тощо. Робота з кейсами, яка обумовлена політичними інноваціями, надає майбутньому вчителю можливість висловлювати свою думку щодо певної проблеми, оцінити адекватність своєї думки порівняно з думками інших учасників групи, що призводить до вироблення критичного мислення майбутнього вчителя та формування особистісної життєвої позиції.

Друга група *психологічних труднощів* носить, насамперед, психологічний характер. О. Г. Смолянінова вважає, що ні студенти, ні вчителі, ні навчальні заклади не готові зараз до активного використання цього методу, оскільки вітчизняні традиції виховання дітей у сім'ї, традиції середньої й вищої школи суттєво відрізняються від європейських [2]. Для уникнення цієї ситуації, на нашу думку, передусім, необхідно використовувати кейс-метод як одну з технологій проблемного навчання при викладанні дисциплін психолого-педагогічного циклу у вищих навчальних закладах України. Проведення практичних та лабораторних занять, організація методичних майстерень з вирішення проблемних методичних та педагогічних завдань, обговорення проблемних ситуацій сприятимуть не тільки активізації розумової діяльності майбутніх учителів, розвитку їхнього професійного мислення, але й зниженню психологічної напруги, виробленню навичок рішення педагогічних проблем, що виникають [3].

На наш погляд, кейс-метод є засобом, який сприяє побудові навчання в аспекті суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Важливими в ефективній професійній підготовці вчителя є спеціально організовані проблемні дискусії за матеріалами кейсів. На відміну від традиційної дискусії, проблемна дискусія базується на обмінні думками з певної педагогічної або методичної проблеми і передбачає її аналіз на предмет встановлення принципів, методів, класифікаційних систем або теоретичних положень. Ми вважаємо, що така проблемна дискусія особливо ефективна, коли зміст навчального матеріалу пов'язаний з проблемами науково-методичного характеру, проблемами та протиріччями, рішення яких можна виробити в імітаційних проектах, які можуть бути застосовані на практиці. Упродовж такої дискусії значна увага приділяється не тільки процедурі взаємодії, але й висловленню ідей, які надалі можуть бути впроваджені в завдання-проекти. У цьому варіанті дискусія спрямовується не на загальну орієнтацію в спектрі можливих підходів до проблеми та її аргументації, а на опрацювання самого змісту кожного з проблемних підходів, які були окреслені під час обговорення [4].

До третьої групи належать *педагогічні труднощі* застосування кейс-методу, що передбачає побудову навчання в аспекті суб'єкт-суб'єктної взаємодії. По-перше, більшість завдань, з якими зустрічається майбутній учитель, є непрогнозованими і передбачають багато варіантів рішення. Крім того, педагогічні проблеми є переважно неструктурованими, їх характеризують невпевненість і невизначеність. На думку західного дослідника І. Грінвуд, кейс-метод є ефективним для розвитку навичок ідентифікації педагогічної проблеми, систематизації й аналізу викладених фактів та розробки альтернатив рішення [5]. По-друге, творче й аналітичне мислення стає необхідною рисою сучасного вчителя. Професійна підготовка – це постійний активний творчий процес, що вимагає використання багатьох аналітичних і поведінкових навичок. Індивідуальний аналіз кейсу і його обговорення в групі [6] дають набагато більші можливості для розвитку педагогічної майстерності, ніж заучування підручника чи конспекту лекцій. По-третє, використовуючи завдання у формі кейсів, майбутній учитель має значно більше можливостей поділитися своїми знаннями, досвідом і уявленнями, тобто навчитися один у одного. Під час використання кейс-методу у студентів підвищується впевненість у своїх здібностях; вони активно вчать слухати один одного і точніше висловлювати свої думки.

Четверта група вміщує *культурологічні труднощі*, що пов'язані, з одного боку, з типовими культурними проблемами, а з другого – з діяльністю вчителя як ретрноватора іншомовної культури. У "Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття" підкреслено, що "держава повинна забезпечувати виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки" [7]. Власний високий рівень соціокультурної компетенції майбутнього вчителя допоможе йому достатньо повно реалізувати свою культурно свідому роль у побудові навчального і виховного середовища в школі.

Таким чином, варто зазначити, що запропоновані кейси, які включають педагогічні ситуації, вимагають від студентів використання фонових знань, тобто знань реалій тих, хто говорить або слухає. На наш погляд, таке навчання дозволить майбутнім учителям значно поширити власні професійно значущі знання про навчання та виховання в інших країнах. Крім фонових знань, майбутній учитель повинен оволодіти моделями вербальної та невербальної комунікативної поведінки згідно з нормами етикету тієї чи іншої країни, що допоможе йому знаходитися на рівних умовах при спілкуванні з іншомовними партнерами. Тому є потреба в запровадженні кейсів, які передбачають вивчення проблем педагогічної взаємодії з учителями різних країн Європи. Робота з такими кейсами дозволить майбутньому вчителю продемонструвати особливості й відмінні риси професійної підготовки в Україні. Кейси культурологічного змісту мають стати однією із методик з предметів. Саме методист-предметник може акцентувати увагу майбутнього вчителя на його культурологічні аспекти.

П'ята група включає *методичні труднощі*. Істотну специфіку кейсів забезпечує й українська методична традиція. Технологію моделювання ми розуміємо як процес дослідження, виразу та використання найбільш вагомих, соціально і професійно значущих моделей. Під моделлю, в цьому випадку, розуміємо певний спосіб відображення або відтворення діяльності, а саме відношення моделі до того, що моделюється, сутність відношень не тотожності, а аналогу. Моделювання навчальних педагогічних ситуацій у процесі професійної підготовки дозволяє цілеспрямовано навчати студентів

досліджувати ці ситуації, бачити й формувати педагогічні задачі та знаходити способи їх розв'язання. Особливу увагу варто приділити моделюванню педагогічних ситуацій – педагогічній грі як способу відображення реальної діяльності вчителя в тих чи інших штучно створених педагогічних ситуаціях та імітації дій вчителя.

Дослідження Є. Берна довели, що володіння майбутньою професією має задовольняти соціальну і професійну нестачу знань, необхідних не тільки для вирішення навчальних задач, але й для формування можливостей у вирішенні суміжних або наступних задач. Ігрове моделювання в цьому контексті має непересічне значення для створення умов, у яких формуються, розвиваються і вдосконалюються професійне мислення, майстерність, компетентність, світогляд, стиль і культура, професійна поведінка і спілкування [8].

В історії психологічної думки першість у спробі пояснення механізмів впливу рольових ігор і розробці стратегії й тактики їх обдуманого застосування належить психодраматичному напрямку, побудованому більше 70 років тому Я. Морено, ключовим поняттям якого є "спонтанність", здатність руху в заданому напрямі. Таким чином, психодрама – це метод інсценування особистого досвіду, тобто програвання ролей, яке передбачає активізацію психічних процесів учасників. Вона спрямована на зняття напруги, яку відчують студенти при першому професійно-педагогічному спілкуванні з учнями, допомагає мобілізувати резервні можливості студента, привчає їх використовувати нові засоби для досягнення цілей і формує у них новий погляд на педагогічні ситуації, які виникають, на своє особистісне ставлення до них, що призводить до їх переоцінки [8]. Завершальна стадія психодрами полягає у спільному обговоренні та аналізі правильності поведінки всіх учасників педагогічної ситуації. Такі обговорення допомагають побачити свої педагогічні помилки, покращити варіант поведінки, пізнати себе й інших, стимулюють активність групової взаємодії й емпатійного взаєморозуміння. Цікавим, на наш погляд, є використання психодрами "Мої перші кроки у школі", "Слабкий учень", "Знову запізнився".

Популярність ігрових методик додає кейсам драматургію дії, гри конкретних ролей, яка є динамічним явищем здійснення тих взаємодій, що знаходяться поза межами тексту кейсу, що призводить до перетворення цього методу в різновид ситуаційної ігрової методики. Накопичений у країні колосальний досвід застосування ігор має потребу в методологічному переосмисленні й використанні у нових педагогічних умовах. Своє конкретне виявлення психодрама знаходить у рольовій грі, яка полягає у "виконанні будь-якої ролі в аматорській уяві, використовується як терапевтичний прийом для розучування і вдосконалення бажаної й адаптивної поведінки, особливий метод залучення людини до творчої діяльності, метод стимулювання активності".

Актуальність рольової гри з певним професійно-орієнтованим сюжетом у тому, що вона включає в себе риси як учіння, так і майбутньої педагогічної діяльності, дозволяє студентам розкрити себе і сприяє виробленню активної позиції. Педагогічний вплив цього виду діяльності полягає у розвитку в студентів професійно значущих особистісних якостей, професійних умінь, формуванні об'єктивної оцінки своїх сил і здібностей в умовах, максимально наближених до реальної майбутньої професії. Використання кейс-методу та можливі шляхи подолання труднощів в узагальненому вигляді подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Детермінанти труднощів використання кейс-методики та можливі напрями їх подолання

Труднощі використання кейс-методики	Напрями подолання
1) Політичні	Знайомство з рекомендаціями Ради Європи, новим державним стандартом України з іноземних мов, роз'ясненнями основних положень програм з іноземних мов для всіх типів шкіл.
2) Психологічні	Розробка цілей професійної підготовки майбутніх учителів, координація навчальних планів предметів психолого-педагогічного циклу. Розподіл вербального та невербального матеріалу, а також методів роботи з ним для учнів основної та профільної школи згідно з їх віком та індивідуальними інтересами.
3) Педагогічні	Створення умов для актуалізації самостійної та пізнавальної діяльності, установка на самостійне самовдосконалення. Розробка педагогічних ситуацій за змістом.
4) Культурологічні	Вивчення передового досвіду вчителів за допомогою кейс-методики, обмін передовим досвідом. Опора на довідкову літературу, методичні рекомендації, зарубіжні навчальні комплекти.
5) Методичні	Демонстрація нових ефективних методів навчання інноваційних технологій та втілення їх у процес навчання.

Ми розуміємо, що кейс-метод є складним і ефективним інструментом технології навчання. Однак його не можна вважати універсальним, таким, що застосовується у всіх навчальних дисциплінах і при вирішенні вчителем всіх завдань навчання. Хоча ця методика і володіє значною універсальністю, дійсний ефект можна отримати тільки в процесі поєднання її з класичними методиками навчання. Важливо і те, що вона повинна пройти відомий шлях адаптації, яка передбачає серйозні ментальні зміни як у суспільстві загалом, так і серед учителів. Таким чином, кейс-методика відрізняється органічним демократизмом, якого не вистачає в суспільстві і, водночас, вона сприяє дійсній демократизації навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сидоренко А. Д. Ситуаційна методика навчання : Теорія й практика / А. Д. Сидоренко, В. І. Чуба. – Київ : Центр інновацій і розвитку, 2001. – 256 с.
2. Смолянинова О. Г. Дидактические возможности метода case-study в обучении студентов [Електронний ресурс] / О. Г. Смолянинова. – Режим доступу : <http://www.lan.krasu.ru/studies/authors/smolyaninova/CASE-STUDY/articles/Didactic/Didactic.html>.
3. Davis G. A. Educational psychology : theory and practice / G. A. Davis. – N.Y. : Random House, 1983. – 210 p.
4. International encyclopedia of teaching and teacher education. – London : Pergamon Press, 1987. – 246 p.
5. Greenwood G. E. Case studies for teacher decision making / G. E. Greenwood & F. W. Parkay. – New York : Random House, 1989. – 59 p.
6. Easton G. Learning from case studies / G. Easton // Englewood Cliffs, Prentice Hall Regents. – 1982. – P. 79–88.
7. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI ст. Проект // Освіта. – 2001. – 24–31 жовтня. – С. 1–5.
8. Калінін В. О. Інноваційні технології формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у діалозі культур : [навчально-методичний посібник] / В. О. Калінін. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 140 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sydorenko A. D. Sytuatsiina metodyka navchannia : Teoriia i praktyka [The Situational Training Technique : Theory and Practice] / A. D. Sydorenko, V. I. Chuba. – K. : Tsentr innovatsii i rozvytku, 2001. – 256 s.
2. Smolianinova O. G. Didakticheskie vozmozhnosti metoda case-study v obuchenii studentov [Didactic Possibilities of the Case-Study in Teaching Students] [Elektronnyi resurs] / O. G. Smolianinova. – Rezhym dostupu : <http://www.lan.krasu.ru/studies/authors/smolyaninova/CASE-STUDY/articles/Didactic/Didactic.html>.
3. Davis G. A. Educational psychology : theory and practice / G. A. Davis. – N.Y. : Random House, 1983. – 210 p.
4. International encyclopedia of teaching and teacher education. – London : Pergamon Press, 1987. – 246 p.
5. Greenwood G. E. Case studies for teacher decision making / G. E. Greenwood & F. W. Parkay. – New York : Random House, 1989. – 59 p.
6. Easton G. Learning from case studies / G. Easton // Englewood Cliffs, Prentice Hall Regents. – 1982. – P. 79–88.
7. Natsional'na doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI st. Proekt [The National Doctrine of Education in Ukraine in the XX Century. Project] // Osvita [Education]. – 2001. – № 24–31. – S. 1–5.
8. Kalinin V. O. Innovatsiini tekhnologii formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutniogo vchytelya inozemnoi movy u dialozi kul'tur [Innovative Technologies of Forming Professional Competence of Future Teachers of Foreign Languages in the Dialogue of Cultures] : [navchal'no-metodychnyi posibnyk] / V. O. Kalinin. – Zhytomyr : Vyd-vo ZDU im I. Franka, 2010. – 140 s.

Матеріал надійшов до редакції 18.12. 2012 р.

Kovalyova S. M. Problems of Using Cases in the Professional Teachers' Training in Ukraine.

Стаття посвячена проблемі використання кейсов на заняттях при преподаванні педагогічних дисциплін в професійній підготовці майбутніх учителів в вищих навчальних закладах України. Розглянуті і проаналізовані труднощі, які класифіковані на групи за застосуванням кейс-методу, який створює позитивну мотивацію для успішного засвоєння матеріалу і активності особистості. Особливу увагу приділяється напрямкам і детермінантам подолання труднощів в роботі з кейсами.

Kovalyova S. M. Problems of Using Cases in the Professional Teachers' Training in Ukraine.

The article deals with the use of case studies in the classroom during teaching pedagogical subjects in the professional teachers' training in the higher educational institutions of Ukraine. Different difficulties that are classified by certain groups on the use of case-method are analyzed. It has been discovered that the case-method creates the positive motivation for the successful knowledge digestion and personality's activity. The special attention is paid to the ways and determinants of overcoming the difficulties in working with cases.